

Єрко Г.І.

Луцький педагогічний фаховий коледж
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Казмірчук О.А.

Луцький педагогічний фаховий коледж
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Курчаба О.Є.

Луцький педагогічний фаховий коледж
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

УКРАЇНСЬКА МІЛІТАРНА МАРКА ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС ПРО МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Стаття присвячена детальному аналізу емісії поштових марок початку ХХІ ст. Автори тлумачать дефініції «поштова марка», «мілітарна марка», наголошуючи на тому, що марка – це не тільки сплата за послуги, а й візуалізація нашої історії. Дослідження ґрунтується на вивченні зображального контенту поштових марок стандартного типу, які є наймасовішими та призначені для багаторічного використання. Основний зміст дослідження становить аналіз символів українських мілітарних марок, які виступають носієм історичної інформації. Зауважено, що мініатюрні витвори мистецтва, поруч зі своєю прямою функцією, нерідко переслідували мету поширення певних поглядів, утвердження певних ідей, демонстрацію певної позиції. Наголошено, що мілітарні марки як елемент державності України ХХІ ст. є носіями історичної інформації, що своєрідним чином зафіксували процес національно-визвольного руху. Зображальний аспект поштових марок відображає інформацію, яка відіграє важливу роль у процесі науково-пізнавальної, державотворчої діяльності. Аналіз наявного філателістичного й історичного наративу засвідчив, що, незважаючи на очевидний дидактичний потенціал та актуальність філателістичного матеріалу, досі у вітчизняній історичній науці та методиці навчання історії відсутні подібні дослідження. Зображення й тексти поштових марок дають змогу розкрити чимало аспектів історичної проблематики та застосовувати дидактично адаптовані методи історичної науки. Як результат, автори статті наголошують, що поштова мілітарна марка як продукт певної історичної епохи, певного суспільного устрою віддзеркалює характерні риси свого часу. Вивчення історії сучасної мілітарної марки розкриває можливість визначення глибини питань і нових історичних досліджень у сфері політичної історії й історико-культурного спадку нашої держави.

Ключові слова: поштова марка, мілітарна марка, філателія, військова історія, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. У процесі конструювання нового інформаційного поля одну з ключових ролей відіграє знак поштової оплати – поштова марка. Поштові марки – це візитівка держави, вагомий атрибут державності. Вони популяризують країну, розповідають про її історію та здобутки. Не всі держави можуть собі дозволити випуск марок на власній території. Поштова марка – це символ, за допомогою якого кожна держава прагне увічнити свої здобутки, описати власні надбання, тому можемо стверджувати, що поштова марка – це ще один спосіб візуалізації нашої історії.

Сучасний філателістичний аркуш – це відповідь на виклики та пропаганда базових соціальних цінностей, в якому відображено значущі соціальні проблеми, війни, загрози, лиха та ін. Марка є невід’ємною частиною візуальної культури, ефективним засобом масової інформації, який потрібно вміти прочитати та використовувати за призначенням.

Сьогодні поштова марка виконує не тільки комунікаційну (першочергову) та колекційну функції, які розвинулись у 40-х та 60-х роках ХІХ ст., а й монетарну, атрибутивну, рекламно-інформаційну, культурологічну.

Беручи до уваги її інформаційну, медійну, композиційну, образну складові та зважаючи на сучасні віртуальні трансформації, сучасна марка не втрачає своєї актуальності і в наш час – з її допомогою можна вивчати історію. Натомість мілітарна марка як багатогранне мистецьке явище вимагає детальної уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З появою перших українських поштових випусків на початку ХХ ст. з'являються поодинокі дослідники, які розглядають естетичні аспекти поштових марок. Незважаючи на те, що марка виступає об'єктом наукових досліджень істориків, мистецтвознавців, культурологів, на сьогодні сучасна українська історіографія не має численного змістовного переліку праць, присвячених вивченню мілітарної поштової марки.

Про можливість використання поштових марок як візуального інформаційного контенту зазначає О. Потильчак, який розглядає та класифікує філателістичні матеріали як історичне джерело, яке наділено вагомим інформаційним потенціалом [3].

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати процес державотворення крізь призму інформаційного потенціалу української мілітарної марки як невід'ємної складової вивчення історії України у контексті подій сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Уперше поштова марка з'явилася 6 травня 1840 року в Англії – чорна і синя із зображенням королеви Вікторії. «Батьком» поштової марки вважають Роланда Хілла.

Розквіт випуску марок припав на початок ХХ століття і тривав до 1914 року, до початку Першої світової війни.

Перші українські поштові марки з'явилися у 1918 році, в часи Української Народної Республіки. Їх творцями були відомі графіки Георгій Нарбут й Антін Серєда [10].

Після УНР Україна не випускала власних марок взагалі, хоча в 1947 стала членом Всесвітнього поштового союзу. Відродження випуску марок у сучасній Україні розпочалося лише з 1992 року і, особливо, активізується в період повномасштабного вторгнення російських військ в Україну.

Поряд з тим, у Вінниці створено єдиний у світі Музей української марки імені Якова Балабана, у якому можна побачити колекцію марок, яку її засновник зібрав майже впродовж минулого століття. Особливістю колекції є те, що в ній, поряд зі світовими історичними подіями, висвітлюється історія української державності.

Зупинимось на деяких аспектах випуску мілітарних марок в Україні, які покликані привернути увагу як до історії української державності, так і до воєнних подій сучасності.

Тема війни з 2014 року стосується всіх українців. Однією з перших поштових марок, випущених на честь захисників України в зоні проведення АТО/ООС, стала марка «За честь! За славу! За народ!» (2014 р.). На марці зображено фото майора Олексія Шинальського із позивним «Француз». Цей образ став прообразом всіх українських воїнів. Майор разом з колегами розмінював переправи та мости, створював мінні загородження, завдяки яким біля Маріуполя зупинили колону терористів.

Мал. 1. Марка «За честь! За славу! За народ!»

У 2016 році Укрпошта відновила національну мілітарну поштову марку як явище і спільно з Українським інститутом національної пам'яті у 2019 році започаткувала серію «Збройні формації Української революції 1917–1921 р.р.», яка була присвячена 100-річчю подій Української революції 1917–1921 років. Дизайн поштових марок виконав художник Валерій Руденко. Першими було введено в обіг марки «Стрілець Української Галицької Армії (УГА)» та «Козак кінного полку Чорних запорожців».

Мал. 2. Марки «Стрілець Української Галицької Армії (УГА)» та «Козак кінного полку Чорних запорожців»

Зазначена філателістична друкована продукція була приурочено до 100-річчя Чортківської офензивної – однієї з успішних наступальних військових операцій Української Галицької Армії та важливою складовою Українсько-польської війни 1918–1919 років між Західноукраїнською Народною Республікою та Польською державою.

Перша марка показує нам стрільця Української Галицької Армії та історію творення Армії після Листопадового повстання 1918 року у Львові, яка була складовою Західноукраїнської Народної Республіки.

Марка із зображенням козака кінного полку Чорних запорожців розповідає нам про історію полку, яка фактично розпочинається з лютого 1918 року, коли із захисників Києва сформували Окремий Запорізький загін під командуванням підполковника Петра Болбочана. Вони вирізнялися тим, що носили чорні короткі жупани, чорні галіфе, на їхньому чорному прапорі був череп і гасло «Україна або смерть!». На голову одягалася козацька шапка з довгим чорним шликом. Звідси друга назва – «чорношличники» [9].

Наступні марки зазначеної вище серії було презентовано у межах відкриття виставки «Воля України або смерть» – це «Козак 1-го Українського полку імені Богдана Хмельницького», «Козак 1-ї Української (Синьожупанної) дивізії», «Козак Окремого загону Січових Стрільців» [5].

Мал. 3. «Козак 1-го Українського полку імені Богдана Хмельницького», «Козак 1-ї Української (Синьожупанної) дивізії» та «Козак Окремого загону Січових Стрільців»

Кожна з цих марок відображає героїчні сторінки української історії, які пов'язані з боротьбою українців за державність. Так, солдати, за підтримки Української Центральної Ради, самостійно сформували Перший український козацький полк імені гетьмана Богдана Хмельницького. Перший Український військовий з'їзд 1917 року підтримав формування першої української військової частини, вимагаючи зарахувати до її складу всіх 3200 осіб, що записалися до полку, і призначив командиром полковника Юрія Капкана [2]. Козака саме цього полку зображено на філателістичному листі.

Про дивізію синьожупанників, яку було створено за ініціативи Союзу визволення України для української армії, розповідає марка із зображенням козака цієї військової організації. Дивізія

отримала назву за кольором одностроїв, що були пошиті спеціально для українських частин. Після проголошення УНР, у листопаді 1917 року, полк було включено до складу 1-ї Сердюцької дивізії, яка стояла на сторожі УНР [5].

Про історію Окремого загону Січових Стрільців розповідає марка із зображенням козака цієї військової групи. Особливістю Окремого загону є те, що він був створений відповідно до наказу гетьмана Павла Скоропадського і мав складатися не більше як з 1 000 стрільців і 30 старшин. Його командиром було призначено Євгена Коновальця. На філателістичному листі зображено козака зі сталевим шоломом французького зразка «Адріан М.16», з якого було прибрано російського орла. На його місце УСС вставляли круглі гетьманські кокарди та червоні стрічки, що називали «знаком червоної калини» з пісні УСС «Ой, у лузі червона калина», але варто зазначити, що червоні банти – це ознака «Республіканського війська», запроваджена під час протигетьманського повстання [8, с. 39–40].

Січові Стрільці були надійною військовою опорою Української Народної Республіки й заслужено вважалися однією із найкращих частин Армії УНР.

Яким чином історія, яка твориться сьогодні, відображається у мілітарних марках?

Серед останніх актуальних випусків можна виокремити:

– Серію поштових марок «Сучасні однострої». Одним із перших її аркушів є марковий аркуш «Збройні Сили України. Сухопутні війська».

Мал. 4. Марковий аркуш «Збройні Сили України. Сухопутні війська»

На марках представлені форми ракетних військ та артилерії, механізованих військ, військ проти-

повітряної оборони, гірської піхоти, танкових військ, армійської авіації, президентського полку та загальновійськова форма. Над ескізами поштових марок «Збройні сили України. Сухопутні війська» працював український художник Олексій Бондаренко [6].

– Серію «Національна військова техніка». Дизайн поштових марок виконали художники Олександр та Сергій Харуки. Ця серія була започаткована в 2016 році Укрпоштою у співпраці з Державним концерном «Укроборонпром» [1].

Мал. 5. Маркований лист з серії «Національна військова техніка»

На вшанування українських воїнів, які протягом 242 днів боронили Донецький аеропорт 2020 року, було випущено поштову марку «Кіборги. Вони вистояли! Не витримав бетон!» авторства Андрія Єрмоленка [4].

Мал. 6. Марка «Кіборги. Вони вистояли! Не витримав бетон!»

Поштова марка «Передова», для якої використано однойменний ескіз відомого художника-ілюстратора Нікити Тітова, поєднує обличчя сучасних захисників України й медиків. Одні боронять країну від вірусу «руського міра», інші – від пандемії, яку спричинив Covid-19.

Мал. 7. Поштова марка «Передова»

На сьогодні одними із найвпливовішими є поштові марки «Русській воєнний корабель, іді...!» та «Русській воєнний корабель ... всьо!» уведений в обіг в умовах воєнного стану. Автор ескізів – художник-дизайнер Борис Грох. Вислів, узятий як титульна назва, – це фраза, виголошена українським морським піхотинцем у відповідь на пропозицію російського військового корабля здатися під час атаки острова Зміїний в перший день вторгнення Росії в Україну, 24 лютого 2022 року. Після цього вислів став одним із символів боротьби України з російськими окупантами, символом спротиву і непокори українського народу.

Мал. 8. Марка «Русській воєнний корабель, іді ...!»

Другий філателістичний аркуш має ідентичне фонове зображення першої марки, однак до титульного аркуша додали дату, коли потонув російський крейсер «Москва» 14.04.2022 та підпис «Русській воєнний корабель ... всьо!».

Мал. 9. Марковий аркуш «Русській воєнний корабель ... всьо!»

Варто зазначити, що з початку війни пошти світу випускають марки на підтримку України. Forbes нарахував щонайменше 44 такі марки, які були випущені навесні 2022 року 11 країнами [7].

Найбільшу кількість мілітарних марок, які присвячені Україні, випустила пошта Сьєрра-Леоне. Серед них є серія марок «Полковник Оксанченко», які присвячено українському військовому льотчику, Герою України, який загинув 25 лютого 2022 у повітряному бою над Києвом, відволікаючи на себе ворожу авіацію.

Мал. 10. «Оксанченко – герой України»

Можемо стверджувати, що саме ці серії поштових марок чітко означають вектор, який на сьогодні важливий Україні – це пропаганда сильного, мужнього, героїчного воїна-захисника, який сто-

Мал. 11. «Військові літаки – полковник Оксанченко»

їть на сторожі нашої держави та Збройних сил України.

Висновки. Підсумовуючи проаналізований матеріал, було з'ясовано, що у сучасному світі мілітарна марка є важливою візуально-комунікативною моделлю, інструментом й універсальним засобом для вивчення історії. Сучасний філателістичний аркуш має відповідати соціальним замовленням суспільства та перебуває у прямій залежності від пануючих в суспільстві настроїв і прагнень. Тому сьогодні є велика потреба в марках, які відображають події як минулого, так і сьогодення.

Попри наявний на сьогодні фактаж мілітарних українських марок, потенціал української філателії як інструменту й засобу трансляції історичного дискурсу ще й сьогодні є практично невивченим, що потребує подальших досліджень.

Список літератури:

1. Запорожченко О. З історії філателії: Нашу мілітарну марку відродила війна на Донбасі. URL: <https://cutt.ly/cLkFX96> (дата звернення: 10.01.2023).
2. Подільська С. Розбудова новітньої української армії: 1-й український полк імені Богдана Хмельницького. *АрміяInform*. URL: <https://cutt.ly/mLkCH99> (дата звернення: 10.01.2023).
3. Потільчак О. Філателістичні матеріали як історичне джерело: інформаційний потенціал, класифікаційні ознаки та критерії систематизації. *Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація* : монографія / Наук. ред. д. і. н., проф. О. О. Салати. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. С. 79–100.
4. Телішевська С. Вони вистояли! Не витримав бетон: Укрпошта присвятила кіборгам поштову марку. *Факти*. URL: <https://cutt.ly/rLkHIs1> (дата звернення: 10.01.2023).
5. Українська революція 1917–1921. *Історична правда*. URL: <https://cutt.ly/nLkkoO3> (дата звернення: 11.01.2023).
6. Укрпошта відкриває серію марок «Сучасні однострої», перший випуск – про Сухопутні війська. *Укрінформ*. URL: <https://cutt.ly/ELkOz0Y> (дата звернення: 10.01.2023).
7. Ульницький Д., Ланда В., Каціло Д. Крейсер «Москва», Зеленський і Польща з вами. *Forbes*. URL: <https://cutt.ly/ZLjXAbs> (дата звернення: 10.01.2023).
8. Хома І. Я. Січові Стрільці. Створення, військово-політична діяльність та збройна боротьба Січових Стрільців у 1917–1919 рр. Київ : Наш час, 2011. 104 с.
9. «Чорні запорожці»: українські козаки, які ніколи не здавались і не брали полонених. URL: <https://cutt.ly/FLktxpc> (дата звернення: 10.01.2023).
10. Шевченко В. Нарівні з дзвінкою монетою: бойова поштова марка замість грошей. URL: <https://cutt.ly/dLkfskw> (дата звернення: 10.01.2023).

Yerko H.I., Kazmirchuk O.A., Kurchaba O.Ye. UKRAINIAN MILITARY STAMP AS INFORMATION SOURCE ABOUT THE PAST AND THE PRESENT

The given article is devoted to a detailed analysis of postage stamp issued at the beginning of the 21st century. The authors clarify the definitions of «postage stamp» and «military stamp», emphasizing that a stamp is not only a payment for services, but also a visualization of our history. The research is based on the study of the pictorial content of standard-type postage stamps, which are the most popular and intended for many years of use. The main content of the survey is the analysis of symbols of Ukrainian military stamps, which carry the historical information. It was noted that miniature works of art, in addition to their direct function, often pursue the goal of spreading certain views, affirming certain ideas, demonstrating a certain position. It is emphasized that military stamps as an element of Ukrainian statehood in the 21st century are bearers of the historical information that recorded the process of the national liberation movement in a specific unique way. The pictorial aspect of postage stamps reflects information that plays an important role in the process of cognition, academic and state-building activities. The analysis of the existing philatelic and historical narratives prove that, despite the obvious didactic potential and relevance of the philatelic material, there are still no similar studies in the domestic historical science and methods of teaching history. Images and texts of postage stamps make it possible to reveal many aspects of historical issues and apply didactically adapted methods of historical science. As a result, the authors of the article emphasize that the postal military stamp, as a product of a certain historical era, a certain social system, reflects the characteristic features of its time. The study of the history of the modern military stamp reveals the possibility of determining the depth of issues and new historical research in the field of political history and the historical and cultural heritage of our state.

Key words: postage stamp, military stamp, philately, military history, information society.